

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVIII
2022

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași),
Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely
(Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași),
Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al
Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române
(Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Antal Lukács (București), Ion
Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra),
Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în
exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

CUPRINS

Romanian-Serbian relations in the 20th century

Zoran Janjetović, <i>Romanian national minority in the Yugoslav Banat 1918-1948</i>	11
Adrian Vițalaru, <i>In the capital of the allied state. Romanian diplomats in Belgrade (1919-1941)</i>	25
Alexandru D. Aioanei, <i>Yugoslavia and Britain's clandestine actions in Romania during the Second World War</i>	39
Olivera Dragišić, <i>Italian precedent for the armistice negotiations with Romania in 1944</i> ..	51
Vladimir Lj. Cvetković, <i>Yugoslavia and the crisis of Petru Groza government (August 1945 – January 1946)</i>	65
Ionuț Nistor, <i>A marriage of convenience. The Romanian Workers' Party and the Yugoslav emigration in the early 1950s</i>	79
Petar Dragišić, <i>Serbian press and Romanian Revolution in 1989</i>	89

Iulia Dumitrache, <i>Despre potențialul halieutic pontic la Ovidius</i>	101
Ionuț Acrudoae, <i>Cohortes I-VIII Breucorum în secolul I p.Chr. Locuri și oameni</i>	119
Nelu Zugravu, <i>Vasile Pârvan e Marco Aurelio</i>	145
Claudiu-Costel Luca, <i>Ciclurile monarhiei imperiale în Liber de Caesaribus – o abordare istoriografică</i>	159

Alexandru Ștefan, <i>Tentația falsului diplomatic. Cazul lui Ștefan de Sânger, notarul conventului benedictin de la Cluj-Mănăstur</i>	169
Ștefan S. Gorovei, <i>Falsuri și falsificatori pentru istoria românească</i>	185
Radu Cărciumaru, <i>Greci la Târgoviște în veacul al XVII-lea. Interferențe istorico-arheologice</i>	197
Celestin Ignat, <i>Logofeția Țării Moldovei în cea de-a treia domnie a lui Gheorghe Duca (1678-1683)</i>	211
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Documente inedite ale familiei Goia (I). Ramura lui Sandu Goia</i>	225
Gheorghe Lazăr, <i>Ajutoarele românești în favoarea așezămintelor athonite Karacalu și Marea Lavră. Noi mărturii documentare (sec. al XVIII-lea)</i>	261
Mihai Anatolii Ciobanu, <i>Două planuri rusești ale ansamblului Episcopiei Buzăului</i> ..	287
Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolii Ciobanu, <i>Planul satului Lăzăreni (Iași) și surprizele sale: reședința lui Rumeanțev și schitul de la Stânca Jijiei</i>	303
Georgiana Mădălina Mihai, <i>Ținutul Romanului în cadrul organizării administrative a Moldovei în secolul XVIII – prima jumătate a secolului XIX</i>	321

Cuprins

Laurențiu Rădvan, <i>Noi contribuții privitoare la originea și activitatea arhitectului Johann Freywald</i>	337
Alexandru-Florin Platon, „ <i>La Révolution de la Grèce n'est qu'accidentelle...</i> ”: o versiune inedită a relației prințului Gheorghe Cantacuzino despre acțiunea Eteriei în Principatele Române la 1821	355
Cristian Ploscaru, <i>O piesă de teatru și afacerea „idarelelor calpe”. Secvențe din istoria domniilor pămâtenne</i>	413
Maria Rados, <i>Întâia reformă a școlilor din Moldova?</i>	429
Simion Câlția, <i>Decorațiile, instrument de guvernare în timpul domniei lui Carol I</i>	457
Claudiu-Lucian Topor, <i>Romania's Royal Legation in Germany before 1914</i>	473
Mihai Tudosă, <i>Orthodoxy and Orthopraxy Among Romanians During the Great War</i> ..	497
Ovidiu Buruiană, <i>The German military occupation in Romania (1916-1918) and its representation</i>	515
Liviu Brătescu, <i>Centenarul nașterii lui I. C. Brătianu (1921). Memorie socială și legitimare politică</i>	543

<i>In memoriam: Ion Toderășcu</i>	559
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	561
Sextus Aurelius Victor, <i>Liber de Caesaribus. Carte despre împărați, editio bilinguis</i> /ediție bilingvă, ediția a II-a revizuită și adăugită, traducere, considerații privind limba și stilul și notă asupra ediției de Mihaela Paraschiv, ediție îngrijită, abrevieri, studiu introductiv, ediții de izvoare folosite, notă asupra ediției, note și comentarii, apendice și indice de Nelu Zugravu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, 734 p. (<i>Thesaurus Classicus</i> III) (Cozmin-Valerian Broșteanu); Lactanțiu, <i>Instituțiile divine. Epitoma</i> , traducere și note Petru Pistol, București, Editura Sophia, 2019, 286 p. (Nelu Zugravu); Giovanni Filoramo, <i>Crucea și puterea. Creștinii, de la martiri la persecutori</i> , traducere din italiană de Dionisie Constantin Pîrvuloiu, București, Editura Humanitas, 2022, 486 p. (Nelu Zugravu); <i>The Dacians in the Roman Empire. Provincial Constructions</i> , edited by Sorin Nemeti, Dan Dana, Irina Nemeti, Eugenia Beu-Dachin, Luciana Nedelea and Timea Varga, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 443 p. (Casian Gămănuț); <i>The Roman Provinces. Mechanisms of Integration</i> , edited by Sorin Nemeti, Eugenia Beu-Dachin, Irina Nemeti, Dan Dana, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 368 p. (Casian Gămănuț); Yann Le Bohec, <i>Războiul în lumea romană 58 a.Chr.–235 p.Chr.</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2021, 348 p. (Alex-Marian Cornea); <i>Scris, scriitură, text în Țările Române (secolele XV-XVIII)</i> , volum îngrijit de Monica Dejan cu un cuvânt înainte de Maria Magdalena Székely, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2020, 288 p. (Alexandru Gorea); Mihail K. Qaramah, <i>O istorie a Molitfelnicului românesc. Evoluția formularelor Sfințelor Taine (sec. XVI-XVII)</i> , Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2022, 307 p. (Celestin Ignat); <i>Doi călători elvețieni și lumea românească la începuturile modernității (1808-1811): Léonard Revilliod și Charles René Pictet de Rochemont. Mărturii inedite</i> , editat	

de Alexandru-Florin Platon, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 398 p. (*Adrian-Ionuț Gilea*); Gheorghe-Florin Știrbăț, *Alexandru Enacovici. Din activitatea politică*, Iași, Editura PIM, 2019, 343 p. (*Andrei Bordeianu*); Radu Mârza, *Călători și pacienți români la Karlsbad. O istorie culturală a mersului la băi pe la 1900*, Iași, Editura Polirom, 2022, 504 p. (*Renata-Gabriela Buzău*); Sonya Orfalian, *Mărturii ale copiilor armeni 1915-1922*, Iași, Editura Polirom, 2022, 218 p. (*Bogdan Iuțiș*).

<i>Abrevieri</i>	597
------------------------	-----

Logofeția Țării Moldovei în cea de-a treia domnie a lui Gheorghe Duca (1678-1683)

În studiul de față ne propunem să cercetăm un episod din istoria Moldovei în vremea celei de-a treia domnii a lui Gheorghe Duca, domn care și-a lăsat amprenta asupra acestei perioade. Interesul nostru se îndreaptă spre una din dregătoriile importante ale țării, logofeția, fiind preocupați de deținătorii acesteia la curtea domnească. Primul *mare logofăt* al lui Gheorghe Duca a fost ultimul mare logofăt al lui Antonie Ruset – Neculai Racoviță¹. Cel dintâi act pe care-l semnează ca mare logofăt în noua domnie este datat 22 decembrie 1678, când subscria uricul domnesc prin care se întărea lui Grigore Hăbășescu, fost hatman, stăpânirea asupra hotarelor satului Zberoae din Braniște². În primele două luni din anul următor în fruntea cancelariei domnești îl găsim tot pe Neculai Racoviță. La 20 ianuarie 1679 acesta dădea o carte neguțătorului Miha³, iar la 21 februarie, când este menționat pentru ultima dată ca mare logofăt, împreună cu marii boieri, dădea mărturie lui Gheorghe Duca privitoare la cumpărarea unor case pe Ulița Rusească din Iași⁴.

După ieșirea din marea logofeție, Neculai Racoviță apare mereu în umbra tronului. Prima mențiune în calitate de boier „mazil” este datată 5 aprilie 1679, când domnul răsplătea acest „boiarin al nostru credincios și cinstit” ce a slujit „și nouă cu dreptate și cu credință slujbă”, dăruindu-i un vad de moară în apa Bârladului „ca să-și facă dumnealui moară pre acel vad”⁵. Deși l-a destituit din marea logofeție, Gheorghe Duca l-a ținut aproape. În vara anului 1679, cât a lipsit domnul din Iași, fostul logofăt a fost numit caimacam alături de marele logofăt

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; celestinignat@yahoo.com.

¹ Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu prosopografic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 474-482.

² CDM, vol. IV (1676-1700), întocmit de Regleanu Mihai, Doina Duca Tinculescu, Veronica Vasilescu, Negulescu Constanța, București, 1970, p. 91, nr. 321.

³ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, IV/1, Iași, 1914, p. 26-27, nr. 21 (20 ianuarie 1679).

⁴ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, acte interne (1661-1690), editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2000, p. 448-449, nr. 500 (în continuare: *Documente Iași*).

⁵ Const. Solomon, C. A. Stoide, *Documente tecucene*, vol. I, sec. XVII-XIX, Bârlad, 1938, p. 37, nr. LXXI; CDM, vol. IV, p. 100, nr. 365.

Miron Costin și marele vornic Gavril Costachi. Documentele ni-l înfățișează în această perioadă implicat în mai multe activități specifice demnității pe care o ocupa⁶. Răsplata avea să vină îndată ce Duca a revenit în Iași, adică pe 1 octombrie 1679. Ștefăniță Lupu dăruise și întărise lui Racoviță marele logofăt (tatăl) stăpânirea peste satul Buciulești, care a fost al lui Gheorghe Ștefan vodă⁷, iar lui Neculai Racoviță hatmanul (fiul) stăpânirea peste un alt sat din apropiere, Roznovul⁸, pentru că aceștia au „slujit la nevoile lor și au pățimit multe urgii și închisoare”. Drept urmare, Gheorghe Duca „arătând povestea pre amăruntul” dă și întărește „domniilor sale” aceste două sate, Buciulești și Roznovul să le fie „ocină nestricată în veci”⁹.

Știm că în anul 1680 s-a încercat o reeditare a revoltei orheienilor și lăpușnenilor din 1671-1672 condusă de Hâncu și Durac¹⁰. De data aceasta principalii protagoniști au fost Vasile Gheuca, marele vistiernic, Gheorghe Bogdan, marele jitnicer, și Lupu sulgerul. Cei trei au fost de altfel decapitați de vodă la 2 octombrie 1680, dar numărul complotiștilor, implicați mai mult sau mai puțin în acest eveniment, a fost mult mai mare. Între boierii suspectați de complot s-au aflat și Racovițeștii, consemnând Nicolae Costin că vistiernicul Gheuca s-a înțeles cu Racovițeștii, unul dintre ei fiindu-i „cumnat”, adică Ion Racoviță¹¹, în timp ce Lupu sulgerul recunoștea că acest complot a fost „și cu știrea lui Racoviță logofătul”¹². Întrucât uneltirea boierilor a ieșit la iveală, iar Racoviță fusese deconspirat, logofătul îndată a anunțat pe vodă „ca să-și scutească viața, cum s-a și întâmplat; dar mai mult a fost din înțelepciunea Ducăi vodă decât din meșteșugul lui”. Duca a executat pe cei implicați direct în complot, dar în „înțelepciunea lui” a înțeles că

⁶ La 25 iunie 1679, când împuternicește pe Luca, căpitanul de curteni de ținutul Sucevii, să-și oprească a sa dreaptă ocină și moșie din satul Pleavăləri (Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. III, 1573-1720, Cernăuți, 1937, p. 70, nr. 57); la 7 iulie, când poruncește pârcelebilor de Focșani să meargă în satul Fățângești (Putna) și să-l oprească pentru jupâneasa postelnicului Dumitrașco Cârnu (BAR, Documente istorice, CXXXVIII/75; „Creșterea colecțiilor”, nr. XIX, 1911, p. 239); la 20 iulie (CDM, vol. IV, p. 107, nr. 403), la 24 iulie („Creșterea colecțiilor”, nr. XLIX-LIII, 1938-1942, p. 150); la 30 septembrie (CDM, vol. IV, p. 112, nr. 429).

⁷ CDM, vol. III (1653-1675), întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca, Constanța Negulescu, Veronica Vasilescu, Cornelia Crivăț, București, 1968, p. 121-122, nr. 487 (5 februarie 1660).

⁸ C. A. Stoide, Constantin Turcu, *Documente și regeste din ținutul Neamțului, secolele XVI, XVII, XVIII*, extras din revista „Apostolul”, nr. 9-11 (1935), p. 24-25, nr. XLV (29 ianuarie 1660).

⁹ ASI, Documente, 791/443 (copie).

¹⁰ C. A. Stoide, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncu și Durac din 1671-1672*, în „Arhiva”, XLIII (1936), nr. 1-2, p. 56-80; N. Grigoraș, *Marea răscoală din Moldova dintre 1671 și 1672*, în SCȘI, XIII (1962), fasc. 2, p. 209-235.

¹¹ Erau rude prin alianță, dar nu cumnați. Vasile Gheuca era căsătorit cu Simina, fiica Tudosicăi Jora (CDM, vol. III, p. 382, nr. 1798; Ștefan S. Gorovei, *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în ALIL, XXIV (1973), p. 117), aceasta fiind soră cu Safta Costache, cea de-a doua soție a lui Ion Racoviță (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VII, Iași, 1912, p. CLXXII; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV-XVIII, București, Editura Enciclopedică română, 1971, p. 430-431).

¹² Nicolae Costin, *Letopisețul țării Moldovei*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României*, tom. II, București, 1872, p. 19.

trebuie să treacă cu vederea amestecul în complot al unora dintre cei mai influenți boieri, cum erau Racoviștii¹³, mai ales că erau înrudiți cu unele din cele mai influente familii moldovenești ale timpului¹⁴, executarea altor boieri mari fiind „de-a dreptul provocatoare”¹⁵. Așadar, Neculai Racoviță a ieșit cu obrazul curat din această năpastă datorită conjuncturii politice, precum și adâncilor rădăcini răspândite printre multe și puternice neamuri.

La numai două săptămâni după decapitarea complotiștilor, adică pe 17 octombrie 1680, Duca l-a numit pe Neculai Racoviță, alături de alți boieri și negustori, în comisia care avea să judece procesul dintre Ursachi vistiernicul și negustorul polon Alexandru Balaban. Deși Balaban pierduse un proces în Polonia și fusese dovedit mincinos, instigat de Duca, a obținut un firman de la turci și a reușit să strămute procesul în Moldova. Neculai Racoviță și ceilalți membri ai comisiei constatau, în mod surprinzător, că Ursachi datora lui Balaban 74.000 de taleri, în timp ce negustorul polon nu datora nimic lui Ursachi¹⁶. Bunele relații dintre Duca și fostul logofăt sunt vădite și de gestul din 11 februarie 1681, când Neculai Racoviță avea să se bucure din nou de privilegiul domnesc. La această dată domnul întărea boierului său „cinstit și credincios” stăpânirea peste două părți de ocină din satul Botneni, de la ținutul Fălciului¹⁷. Că s-a bucurat în continuare de încrederea domnului ne dovedesc și documentele din vara aceluiași an, care ni-l înfățișează pe Neculai Racoviță iarăși în postura de caimacam, pe când Duca era plecat la Poartă. În această calitate împuternicea pe Ștefan Bran¹⁸ și pe preotul Grigorașco din Iași¹⁹ să strângă zeciuiala de pe moșiile lor.

Din vara anului 1681 și până în cea a anului următor documentele nu ne mai oferă nici o știre despre Neculai Racoviță. Reapare la 17 iunie 1682, din nou în postura de caimacam, alături de marele spătar Toader Palade²⁰, în vremea când Duca, „cu toată casa”, a mers în Ucraina pentru a lua în stăpânire țara încredințată

¹³ C. A. Stoide, *Izvodul costăchesc*, în *SAI*, VI (1964), p. 22.

¹⁴ Mihai-Bogdan Atanasiu, *op. cit.*, p. 474-475; Nicolae Stoicescu, *Dicționar*, p. 430-431 (Racoviță Cehan și Neculai Racoviță); idem, *Legăturile de rudenie dintre domni și marea boierime și importanța lor pentru istoria politică a Țării Românești și Moldovei (secolul XV – începutul secolului al XVIII-lea)*, în „Danubius”, Istorie, V (1971), p. 134.

¹⁵ C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 23.

¹⁶ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. III, supl. II, culese și publicate de Ioan Bogdan, București, 1900, p. 209-210. Pentru acest proces vezi pe larg N. C. Bejenaru, *Din relațiile comerciale moldo-polone în sec. al XVII-lea. Procesul vistiernicului moldovean Ursachi cu negustorul polon Balaban*, în „Arhiva”, XXXIV (1927), nr. 2, p. 45-54.

¹⁷ BAR, Documente istorice, CLXI/34; Gh. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, vol. VIII, p. 321-322; Costin Clit, *Documente hușene*, vol. IV (1631-1865), Iași, 2016, p. 61, nr. 45 (11 februarie 1681). Acest Tofan îi dăruise lui Racoviță zece pământuri în Botneni în vâleatul 7189, deci înainte de 11 februarie 1681 (*CDM*, vol. IV, p. 159, nr. 658).

¹⁸ BAR, Documente istorice, CDLVII/22.

¹⁹ ASI, Documente, 622/5.

²⁰ *CDM*, vol. IV, p. 174, nr. 729.

de Poartă cu un an înainte²¹. Sfârșitul anului l-a găsit pe Racoviță printre boierii Sfatului care, la 12 decembrie, judeca o pricină²². În primăvara anului 1683 Neculai Racoviță era din nou caimacam. Domnul Moldovei, plecând la Viena, a lăsat conducerea țării pe mâinile lui Racoviță logofătul, a lui Toader Pălade, marele spătar, și a lui Toderașco Cantacuzino, marele vistiernic. La 31 mai aceștia întăreau mănăstirii Cetățuia stăpânirea unor case din Iași, cu pivnițe din piatră, și cu niște dughene, în capul Podului Hagioaiei²³. După această dată, abia în toamnă, la sfârșitul lunii octombrie 1683, Racoviță mai semna un document, prin care boierii rămași în țară întăreau mănăstirii Sf. Ioan Gură de Aur (Zlataust) din Iași, zidită de către Duca Vodă, locul dăruit de Ștefan Radu vodă, „ca să-i fie sfintei biserici dreaptă ocină și moșie și miluire în veci”²⁴. Zadarnică a fost încrederea și bunăvoința arătată de Duca față de Racoviță logofătul după ce l-a înlăturat din această funcție, căci orgoliul rănit al marelui boier avea să lovească tocmai atunci când domnul avea nevoie de sprijinul colaboratorilor săi. Gestul fostului logofăt de la finalul domniei lui Duca își are rădăcina în primăvara anului 1683, când domnul pleca la Viena. Neculce consemnează că la plecarea lui Duca „s-au sfătuit caimacamii cu o samă de boieri că de se va întoarce domnul, ei să nu se mai întoarcă, deoarece nici ei nu-l vor mai aștepta în Iași, ci vor pleca în alte țări, că nu-l mai pot satura”²⁵. Acest plan avea să se concretizeze întocmai spre sfârșitul anului, când Duca se întorcea în țară. De pe la Brașov, boierii au început să-l părăsească, iar cei rămași în Iași au fugit care încotro. Boierii caimacami au fugit la munte, mai aproape de hotarul cu Transilvania, adăpostindu-se în Hangu, tocmai la moșia marelui vistiernic Toderașco Cantacuzino²⁶. Aici au primit scrisoare de la domn să iasă din Hangu, din bejenie, și să meargă la dânsul la Domnești. Însă cum au văzut cartea lui Duca, boierii au trecut în Țara Ungurească cu toate „casele lor”²⁷. Racoviță a revenit în Moldova în domnia lui Dumitrașco Cantacuzino, care l-a repus în demnitatea de mare logofăt, dregătorie în care rămâne până la moarte²⁸.

²¹ Nicolae Muste, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, vol. III, 1874, p. 20; N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, în *AARMSI*, s. II, t. XXXV (1912-1913), p. 354-360.

²² BAR, Documente istorice, MDCLXXXIX/3 (12 decembrie 1682).

²³ *Documente Iași*, vol. II, p. 520-521, nr. 585.

²⁴ *Ibidem*, p. 525-526, nr. 590 (30 octombrie 1683).

²⁵ Ion Neculce, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1982, p. 268.

²⁶ Gheorghe Ungureanu, *Mănăstirea Pionul sau Schitul Hangu și ruinele Palatului cnejilor Cantacuzini*, în „Anuarul liceului de băieți Petru Rareș”, Piatra Neamț, 1933-1934, p. 118; vezi și Mihai-Bogdan Atanasiu, *Schitul Hangu între legendă și adevăr istoric*, în „Monumentul IX. Lucrările Simpozionului Național Monumentul – Tradiție și viitor”. Ediția a IX-a, Iași, 2007, volum coordonat de Lucian-Valeriu Lefter și Aurica Ichim, Iași, 2008, p. 90.

²⁷ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 272.

²⁸ Nicolae Stoicescu, *Dicționar*, p. 431; idem, *Lista marilor dregători ai Moldovei* (sec. XIV-XVII) în *AIIAI*, VIII (1971), p. 402; Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului*, p. 480.

Al doilea mare logofăt al lui Gheorghe Duca a fost Miron Costin²⁹. Acesta fusese înlăturat din postura de șef al cancelariei domnești de Antonie Ruset și înlocuit cu Neculai Racoviță. Miron Costin revenea așadar pentru a doua oară în demnitatea de mare logofăt, de data aceasta urcat pe cea mai înaltă treaptă a Divanului de către Gheorghe Duca. Cu siguranță repunerea lui Costin în cea mai înaltă dregătorie a Divanului se datora și implicării sale în răsturnarea lui Antonie Ruset și susținerea noului domn. Împreună cu alți boieri, Miron Costin fusese la Poartă cu pâra împotriva lui Antonie Ruset, uneltind pentru revenirea lui Gheorghe Duca pe tronul Moldovei³⁰. Poziționarea sa avea să-l readucă repede în fruntea cancelariei domnești căci, la 14 ianuarie 1679, Miron Costin semna deja ca mare logofăt³¹, iar a doua zi, pe 15 ianuarie, subscria, în aceeași demnitate, un uric domnesc³². O ciudățenie apare la 21 februarie 1679, într-un act în care primul dintre martori este Neculai Racoviță, menționat ca *mare* logofăt, în timp ce Miron Costin apare ca *fost* mare logofăt³³. Dacă ne oprim doar asupra documentelor în care este menționat Neculai Racoviță, după cum am văzut, lucrurile ar fi clare, căci Racoviță semnează mereu ca mare logofăt, până în data de 21 februarie 1679. Singurul document din acest interval în care Miron Costin semnează ca fost mare logofăt este cel amintit mai sus. Am putea trage concluzia, hazardată, că în primele trei luni de domnie ale lui Gheorghe Duca, cancelaria Țării Moldovei a fost condusă de doi logofeți. Cele două personaje semnează fiecare ca mare logofăt, însă, atunci când apar împreună în același document, Neculai Racoviță este menționat și semnează ca *mare* logofăt, în timp ce Miron Costin figurează ca *fost* mare logofăt. Se prea poate ca Neculai Racoviță să nu fi fost înlăturat imediat din fruntea cancelariei domnești, preferându-se, probabil, o perioadă de tranziție de la vechea la noua domnie, acordându-i-se o *întâietate de onoare* atunci când era menționat în același act și Miron Costin. Cert este că Gheorghe Duca a lucrat cu cei doi importanți boieri, ținând cont de relațiile acestora în rândul mării boierimi, dar și de experiența pe care o aveau în cancelarie.

În privința extinderii posesiunilor deținute de Miron Costin³⁴, în mod surprinzător, în această domnie, potrivit documentelor păstrate, boierul și-a extins averea cu puține părți de moșie, două cumpărături de ocini la Românești³⁵ și o danie de la Simion „pentru mult bine” ce i-a făcut³⁶.

²⁹ Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului*, p. 329-337.

³⁰ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 16; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 256-257.

³¹ ASI, M-reă Neamț, 3/25; CDM, vol. IV, p. 93, nr. 331.

³² Ibidem, 130/35; CDM, vol. IV, p. 93, nr. 332.

³³ *Documente Iași*, vol. II, p. 448-449, nr. 500.

³⁴ Pentru domeniul funciar al lui Miron Costin, vezi Paul Păltănea, *Familia cronicarului Miron Costin și risipirea moșiilor prin descendenți (I)*, în *ArhGen*, IV (IX) (1997), 3-4, p. 145-156 și *ibidem* (II), în *ArhGen*, V (X) (1998), 1-2, p. 87-106.

³⁵ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. V, p. 40-41, nr. XXIX (21 martie 1679); *ibidem*, p. 42, nr. XXXI (29 octombrie 1679).

³⁶ BAR, Documente istorice, CLXV/38 (5 aprilie 1680).

În vara anului 1679 Duca a fost plecat din Iași, luând parte la o expediție turcească³⁷, documentele semnalându-i prezența în capitala țării abia în luna octombrie. Încrederea pe care i-o acordase domnul lui Miron Costin este întărită, dacă mai era nevoie, de faptul că ocârmuirea țării a fost lăsată pe mâna sa, alături de mai sus amintitul Neculai Racoviță și Gavril Costachi, mare vornic al Țării de Jos. În calitate de caimacam, îl întâlnim la 25 iunie 1679 scriind căpitanului de curteni din ținutul Sucevei să-și ia veniturile de pe o moșie³⁸, la 7 iulie poruncind „prietenilor noștri”, pârcălabilor de Focșani, să oprească un sat din ținutul Putnei³⁹, dând o mărturie pentru mănăstirea Pângărați⁴⁰, pe 24 iulie poruncind pârcălabilor de Fălciu să cerceteze o neînțelegere⁴¹, pentru ca în în ultima zi a lunii septembrie să întărească stăpânirea asupra unei părți de ocină⁴². Un document din anul următor, datat 20 februarie 1680, ni-l arată pe marele logofăt implicat în hotărnicii. Astfel, la această dată, Miron Costin a fost trimis de Duca în satul Ohrincea, împreună cu Leca uricarul, să cerceteze pricina dintre Andrei Mihuleț, fost pârcălab, și cei care au împresurat hotarul satului său, urmând să stâlpească locul ales. Marele boier a cercetat neînțelegerea, apoi a luat „gloaba douăzeci și patru de boi de la cei ce au împresurat hotarul, au vrut să-l ucidă pe Mihuleț și i-au bătut copiii”⁴³. O altă „slujbă” pe care a mai îndeplinit-o șeful cancelariei în 1680 a fost și cercetarea unui zăpis adus de Păladie, fost vornic de Bârlad, într-o pricină cu Tudosca Jora. În urma analizei s-a constatat că Păladie „a umblat cu meșteșuguri” și a fost dat iarăși „rămas dinaintea Divanului și din toată legea țării”⁴⁴.

Dacă acestea sunt activitățile pe care le-a desfășurat Miron Costin pe plan intern, mărturiile documentare dovedesc activitatea marelui logofăt și în plan extern, mai ales în relațiile Moldovei cu Polonia. În contextul în care tronul lui Duca era amenințat de turci, căci în tot cursul anului 1680 se răspândise zvonul transformării Moldovei în pašalâc⁴⁵, domnul Moldovei a menținut legăturile cu țarul, arătându-se din nou dispus să medieze pacea cu Poarta⁴⁶, dar și cu regele

³⁷ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711. Opere*, vol. I, ed. de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 1976, p. XXXVII.

³⁸ Teodor Balan, *op. cit.*, vol. III, p. 70, nr. 57; *MEF*, vol. VI, alcătuitori A. N. Nichitici, D. M. Dragnev, L. I. Svetlicinaia, P. V. Sovietov, Chișinău, „Știința”, 1992, p. 116, nr. 34.

³⁹ BAR, Documente istorice, CXXXVIII/75; „Creșterea colecțiilor”, nr. XVII, 1911, p. 239.

⁴⁰ CDM, vol. IV, p. 107, nr. 403 (20 iulie 1679).

⁴¹ „Creșterea colecțiilor”, nr. XLIX-LIII, 1938-1942, p. 150.

⁴² CDM, vol. IV, p. 112, nr. 429; ASI, Manuscrise, nr. 644, f. 11 (rez.). Judecata a fost făcută de către Gheorghe Duca la 26 mai 1680 (ASI, M-rea Aron Vodă, II/21, nr. 10).

⁴³ CDM, vol. IV, p. 119, nr. 458 (21 februarie 1680).

⁴⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI/2, București, 1904, p. 32-33, nr. 69 (f.z. aprilie? 1680).

⁴⁵ Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, Cluj, 1933, p. 81.

⁴⁶ *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România*, vol. III (1673-1711), comitetul de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, A. A. Novoselski, L. V. Cerepnin, Moscova, Editura „Știința”, 1970, p. 67-68, nr. 18. De altfel, sub pretextul cumpărării unor icoane de către Gheorghe Duca, domnul Moldovei și țarul au menținut legătura în cursul anului 1680 (*ibidem*, p. 69-70, nr. 20).

Poloniei, mai ales că la Dunăre se strângea oastea otomană cu intenția de a se îndrepta spre Camenița⁴⁷. În aceste împrejurări Duca a apelat la serviciile lui Miron Costin, cunoscute fiind legăturile sale cu Polonia. La sfârșitul lunii august a trimis o delegație în Polonia, care să dovedească regelui că armata otomană va ierna în Țările Române, iar cei doi domni erau amenințați cu mazilirea. Solii insistară ca regele să încheie alianța cu țarul și să dea celor doi domni români loc de adăpost în Polonia⁴⁸. Aceste legături s-au menținut și în anul următor. Astfel, la 26 iunie 1681, Miron Costin scria unui nobil polon, cu oarecare reproș, arătându-se uimit că leahul nu i-a transmis vești despre dizolvarea Dietei, informație pe care o avea „din alt izvor”. Îl ruga, totuși, să-i scrie „prin cel ce va da această scrisoare tot ceea ce ai să-mi vestești”, căci știrea dizolvării Dietei aducea neliniște în țară. De asemenea, Costin mai informa prin acea scrisoare că Duca a primit și Ucraina, iar vodă va pleca la Poartă „să-și plece fața la picioarele împăratului”⁴⁹. În toamnă, la 25 septembrie 1681, Miron Costin scria regelui însuși transmițându-i „urări umile”, prin unul din fiii săi, pe care Gheorghe Duca l-a trimis sol în Polonia⁵⁰.

Revenind pe plan intern, în întâlnim pe marele logofăt făcând hatârul domnului în disputa sa cu vistiernicul Ursachi. În 1682 Miron Costin, Alexandru Buhuș hatmanul și Toderașcu Cantacuzino, marele vistiernic, „slugile credincioase ale milostivirii sale domnului”, dădeau negustorului polonez Alexandru Balaban „cartea” prin care era liber să caute în țară averea lui Ursachi, „atât bani, cât și boi, cai, oi, prisăci, vii, turme, datorii rămase de la orișicine, moșii, adică sate și bunuri numite cu orice numire, mișcătoare și nemișcătoare, pe care le-ar afla”⁵¹. În tot acest timp Ursachi a stat închis din porunca domnului⁵², pentru ca după terminarea procesului să urmeze confiscarea averii prin „decretul” din 1682⁵³, pe care-l semna și Miron Costin, după care Ursachi a fost eliberat, însă doar pentru a trece în lumea de dincolo⁵⁴.

Deși ultima mențiune documentară din domnia lui Duca a lui Miron Costin este din 30 martie 1683, când subscria un act domnesc⁵⁵, știm că marele logofăt l-a însoțit pe domn în campania de la Viena. La întoarcere, s-a aflat printre boierii care l-au sfătuit să nu meargă în Țara Românească, ci să treacă în Moldova⁵⁶ și, prin

⁴⁷ Hurmuzaki-Bogdan, vol. III, supl. II, p. 128.

⁴⁸ Ioan Moga, *op. cit.*, p. 81.

⁴⁹ N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. îngrijită de Ruxandra Mihăilă, București, Editura Eurosong & Book, 1999, p. 79-80, nr. LXII; Hurmuzaki-Bogdan, vol. III, supl. II, p. 135-136, nr. LXX.

⁵⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 331-332, nr. II.

⁵¹ *Ibidem*, p. 332.

⁵² Hurmuzaki-Bogdan, vol. III, supl. II, p. 210-211; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 283; N. C. Bejenaru, *op. cit.*, p. 53.

⁵³ Nicolae Costin consenmează că i-au fost luate de către Duca 250 de pungi de bani (Nicolae Costin, *op. cit.*, 1872, p. 22), în timp ce un document din 10 decembrie 1682 menționează că Ursachi datora lui Balaban 140 de mii de taleri (Hurmuzaki-Bogdan, vol. III, supl. II, p. 214).

⁵⁴ Pentru a fi înmormântat creștinește a trebuit să se vândă satul Fântânelele (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 283).

⁵⁵ CDM, vol. IV, p. 184, nr. 780.

⁵⁶ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 273.

urmare, să meargă împotriva lui Ștefan Petriceicu⁵⁷. Fiind „mai aproape de casa Ducăi vodă” a rămas lângă domnul său până în ziua de Crăciun, când a fost prins împreună cu acesta și dus în captivitate în Polonia⁵⁸. Potrivit istoricului Veniamin Ciobanu, îndemnul cronicarului adresat lui Duca de a-l înfrunta pe Ștefan Petriceicu era motivat, pe de o parte, prin grija față de familia sa, dar și, pe de altă parte, de situația în care Petriceicu și-ar fi consolidat domnia, iar Miron Costin ar fi ieșit din viața politică a țării, năruindu-se totodată „întregul său program politic”⁵⁹. A revenit în Moldova în 1685, în vremea domniei lui Constantin Cantemir, care l-a numit staroste al ținutului Putna. Mai târziu, în decembrie 1691, avea să i se pună capăt zilelor în împrejurările bine cunoscute⁶⁰.

Logofăt al doilea. Vasile Gheuca a fost logofăt al treilea în cea de-a doua domnie a lui Gheorghe Duca⁶¹, după care Antonie Ruset l-a numit logofăt al doilea⁶². Când domnul a fost luat prizonier de turci în 1678, Gheuca a mers la Constantinopol, dar nu cu gândul de a pune cuvânt pentru eliberarea lui Ruset ci, dimpotrivă, pentru a umbla cu pâra împotriva sa. Ba mai mult, avea gândurile cele mai mărețe, urmărind să ia tronul Moldovei, dar era „foarte pre ascunsu, iar la aevea pentru Duca vodă”⁶³. Revenit pe tronul Moldovei pentru a treia oară, Gheorghe Duca l-a menținut pe Gheuca în dregătoria de logofăt al doilea în primele luni de domnie. Este menționat pentru prima și ultima dată cu această demnitate la 21 februarie 1679⁶⁴, după care rumeliotul i-a dat în grijă vistieria țării, sărind, așadar, peste multe trepte din acel *cursus honorum* specific marilor boieri. La 12 mai 1679, Vasile Gheuca era deja mare vistiernic și făcea un schimb de case cu Cârștina⁶⁵.

Gavril sau Gavrilaş Neaniul (probabil fiul lui Grigore Neaniul, logofăt al doilea în vremea lui Gheorghe Ștefan⁶⁶) a fost sub Ștefăniță Lupu vistiernic al treilea, în timp ce la Gheorghe Duca să apară ca al doilea vistiernic⁶⁷, iar în decembrie 1661, sub Eustratie Dabija, să îl găsim ca fost vistiernic⁶⁸. Iliăș

⁵⁷ *Ibidem*, p. 277.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 273, 277-278.

⁵⁹ Veniamin Ciobanu, *Miron Costin și „modelul polonez” (Schiță de portret politic)*, în *AILX*, XXX (1993), p. 395.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 336; Const. A. Stoide, *În legătură cu sfârșitul cronicarului Miron Costin și al fratelui său Velicico Costin*, în *AILAI*, XVIII (1981), p. 575-582; I. Corfus, *În legătură cu data morții lui Velicico și Miron Costin*, în *RdI*, 30 (1977), p. 123-131; I. Tanoviceanu, *Marele spătar Ilie Țifescu și omorârea lui Miron și Velicico Costin*, în *AARMSI*, s.II, tom. XXXII, p. 807-844; Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului*, p. 334-336.

⁶¹ *CDM*, vol. III, p. 413, nr. 1951 (3 iunie 1670); *ibidem*, p. 440, nr. 2094 (15 iulie 1671).

⁶² *Ibidem*, vol. IV, p. 84-85, nr. 292 (20 august 1678).

⁶³ Nicolae Costin, *op. cit.*, 1872, p. 16.

⁶⁴ *Documente Iași*, vol. II, p. 448-449, nr. 500.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 456-457, nr. 511.

⁶⁶ Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003, p. 401-402.

⁶⁷ Constantin I. Andreescu, Constantin A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei (1659-1661)*, București, 1938, p. 60 și 75.

⁶⁸ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III/1, Iași, 1910, p. 194-195, nr. 139.

Alexandru l-a numit logofăt al doilea, demnitate în care s-a menținut în toată domnia acestuia⁶⁹, pentru ca în cea de-a doua conducere a lui Duca să-l întâlnim ca fost logofăt⁷⁰. Tot fără dregătorie rămâne și în domnia lui Antonie Ruset⁷¹, precum și în primele luni din cea de-a treia domnie ale lui Gheorghe Duca⁷². Acesta avea să-l ridice din starea de „mazil” și să-l repună în poziția de de logofăt al doilea, cândva între 28 februarie 1679, când îl întâlnim iar fără dregătorie, și iunie 1679, când cumpăra o parte din „poienile Mădârjecilor”, pe Șacovăț⁷³. Tot în 1679, judeca, alături de marele spătar Tudosie Dubău, neînțelegerea dintre Ilie Moțoc, mare medelnicer, și sora sa, Nastasia Măneasca, „au găsit bună împărțeala veche”⁷⁴. La 29 octombrie se număra printre martorii lui Miron Costin, când acesta cumpără o parte din Românești⁷⁵, iar în anul următor, 1680, pe 24 martie, își extindea domeniul din poiana de la Șacovăț, prin cumpărarea unei noi ocini⁷⁶. Pe parcursul anului 1680, Gavril Neaniul dădea mai multe mărturii pentru doamna Anastasia⁷⁷, unii mari dregători⁷⁸ sau pentru Gheorghe Duca însuși⁷⁹. În aceeași postură îl întâlnim și în 1681⁸⁰, iar în Ajunul Crăciunului este menționat pentru ultima dată ca logofăt al doilea; la acea dată vindea lui Iane vistiernicul casele sale de pe Ulița Mare din Iași⁸¹. După acest moment, Gavril Neaniul a dispărut o perioadă din documente, fiind menționat abia în octombrie 1682, însă într-o nouă dregătorie, cea de mare stolnic⁸². Fuge în Polonia împreună cu Dubău, marele spătar, Ilie Moțoc, marele medelnicer, Ilie Drăguțescu, marele armaș și Neculae Murguleț, al doilea logofăt⁸³. Scrisoarea lui Gheorghe Duca din 12 februarie 1683, adresată regelui Ioan Sobieski, ne dezvăluie mai multe lucruri despre purtarea sa în

⁶⁹ *Documente Iași*, vol. II, p. 135, nr. 152 (30 ianuarie 1667); *ibidem*, p. 143, nr. 158 (10 aprilie 1667); *ibidem*, p. 145, nr. 161 (16 mai 1667).

⁷⁰ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XIV, Huși, 1925, p. 24-26, nr. XXVIII (6 mai 1669).

⁷¹ *CDM*, vol. IV, p. 80, nr. 272 (16 mai 1678).

⁷² N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XI, București, 1906, p. 279, nr. 34 (7 februarie 1679); *Documente Iași*, vol. II, p. 445, nr. 497 (10 februarie 1679); ASI, Manuscrise, nr. 572, f. 132v (28 februarie 1679).

⁷³ Mihai Costăchescu, *Satele Bălțați, Codrești, Mădârjești, Mădârjacul și Bojila, din județul Iași*, în *IN*, fasc. 7, 1928, p. 62.

⁷⁴ ASI, Manuscrise, nr. 628, f. 523-523v; *CDM*, vol. IV, p. 110, nr. 417.

⁷⁵ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. V, p. 42, nr. XXXI; *ibidem*, vol. XIII, p. 15-16, nr. 20.

⁷⁶ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 63.

⁷⁷ BAR, Documente istorice, CLXXXI/135; „Creșterea colecțiilor”, nr. XXXI-XLIII, 1920-1932, p. 44 (6 iulie 1680).

⁷⁸ BAR, Documente istorice, CLXXV/42 (23 iulie 1680); ASI, Documente, 801/153, f. 172-173 (30 august 1680).

⁷⁹ *MEF*, vol. VI, p. 126, nr. 39 (12 decembrie 1680).

⁸⁰ Iulian Marinescu, *Extrase din Condica moșiilor lui Teodor Rosetti-Solescu II. Documente basarabene, fălciene, putnene, etc.*, în *BCIR*, 7 (1928), p. 19, nr. 3 (14 ianuarie 1681); *Documente Iași*, vol. II, p. 494, nr. 554 (15 mai 1681); ASI, Documente, 321/80 (8 iunie 1681); *Documente Iași*, vol. II, p. 499, nr. 560 (9 septembrie 1681).

⁸¹ *Documente Iași*, vol. II, p. 502, nr. 565.

⁸² *Ibidem*, p. 509, nr. 574.

⁸³ Nicolae Costin, *op. cit.*, 1872, p. 23.

Țara Leșească. Domnul Moldovei oprișe niște mărfuri ale negustorilor poloni „pentru paguba pricinuită mie și țării de Neaniul”, dar, la cererea regelui, domnul Moldovei a eliberat aceste mărfuri. În schimb, din aceeași scrisoare aflăm că averea lui Neaniul fusese pusă sub sechestru de autoritățile de acolo, Duca solicitând ca Neaniul să fie judecat, iar apoi să se restituie „ceea ce ne revine țării și mie de la acest fugar”. De asemenea, boierii fugiți creau tulburare la hotar, dar și pentru a întrerupe legăturile acestora cu locuitorii țării, Duca îi cerea regelui ca „acei pomeniți fugari să fie duși și îndepărtați din regiunea de la hotar într-un ținut mai în interiorul țării Măriei voastre”, iar „vinovatul Neaniul” să rămână sub sechestru⁸⁴. Aceasta este, de altfel, cea din urmă știre despre Neaniul, așternându-se tăcerea peste documente, acesta găsindu-și, probabil, sfârșitul în Polonia.

Neculai Murguleț⁸⁵ i-a urmat lui Gavril Neaniul în dregătoria de logofăt al doilea⁸⁶. La 11 noiembrie 1680, apare fără dregătorie, când Gheorghe Duca îi poruncește lui Goian, mare vornic, să meargă în satul Mărgineni, de la ținutul Neamțului, și să aleagă ocina „slugii noastre”, a lui Neculai Murguleț⁸⁷. În anul următor (în februarie 1681), domnul l-a ridicat pe Murguleț în rândul vornicilor de poartă⁸⁸, iar o lună mai târziu îl găsim ca staroste de Cernăuți, dregătorie cu care semna și pecetluia o vânzare din 23 martie 1681⁸⁹, rămânând în această demnitate până la sfârșitul anului⁹⁰. Îl întâlnim pentru prima dată în dregătoria de logofăt al doilea anul următor, la 26 aprilie 1682, când subscrie un act domnesc⁹¹. Câteva zile mai târziu, pe 30 aprilie, Duca îi scria lui Neculai Murguleț să meargă să aleagă părțile de moșie ale lui Manolache, mare sulger, din satul Mădărjaci, de la ținutul Cărligăturii și să facă mărturie⁹². La 26 iulie 1682 este ultima dată menționat ca logofăt al doilea, căci după această dată a fugit în Polonia⁹³, și apare alături de Ștefan Petriceicu în toamna anului 1683. În vara lui 1682 Neculai Murguleț și alții luau în cheazășie pe fratele său, Ursul Murguleț pârcălab, care împrumutase niște bani, pe care trebuia să-i restituie în patru săptămâni, în caz contrar obligația urmând să revină chezașilor⁹⁴. Cum Neculai Murguleț a fugit în Polonia, se pare că datoria nu a mai fost restituită. Cei doi frați au fost se pare și zlotași în vremea lui Duca vodă, după cum reiese dintr-un act de înțelegere ulterior, încheiat între Ursul

⁸⁴ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, ed. Vasile Matei, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 307-309, nr. 158.

⁸⁵ Pentru neamul Murguleț, vezi Corneliiu Cojocariu, *Un neam uitat: Familia Murguleț*, în *ArhGen*, IV (IX) (1997), 3-4, p. 167-172.

⁸⁶ Pentru Neculai Murguleț, vezi *ibidem*, p. 169-170.

⁸⁷ BAR, Documente istorice, XLV/38.

⁸⁸ ASI, Manuscrise, nr. 438, f. 235-236 (13 februarie 1681); Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VII, Iași, 1912, p. 2, nr. IV (18 februarie 1681).

⁸⁹ ASI, Documente, 330/12.

⁹⁰ ASI, M-rea Agathon, II/4; CDM, vol. IV, p. 163-164, nr. 677 (5 decembrie 1681).

⁹¹ BAR, Documente istorice, XLV/44; Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, vol. II(III), ed. critică de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O., 2013 (1867), p. 260 (256).

⁹² CDM, vol. IV, p. 171, nr. 713.

⁹³ Nicolae Costin, *op. cit.*, 1872, p. 23.

⁹⁴ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 262 (258).

Murguleț și urmașii lui Neculai Murguleț, datat 1 februarie 1703. Ursu a luat atunci câteva vite, iar fratele „a luat 150 boi cu vaci de acele de la ținut”, cu care a trecut în Polonia și le-a istovit acolo. Pentru că logofătul nu s-a mai întors în țară și n-a plătit paguba fratelui său, Ursul a fost nevoit să plătească vitele⁹⁵. Pentru vina aceasta, Ursul trebuia să fie pedepsit, dar au intervenit rudele și l-au salvat⁹⁶. Din conținutul documentului amintit, din 1703, ca și dintr-o carte de la Ștefan Petriceicu, deducem că boierii care au părăsit atunci țara au luat cu ei, în afară de propriile bunuri, bucate și vite care aparțineau vistieriei domnești⁹⁷. C. A. Stoide fixează fuga celui de-al doilea logofăt între 26 iulie 1682 și înainte de 26 august 1682, dată la care expira termenul pentru achitarea de către Ursul Murguleț a valorii vitelor înșușite, sumă ce n-a fost achitată nici de acesta, nici de chezașii săi⁹⁸. Neculai Murguleț reapare în Moldova în toamna anului următor, pe când Gheorghe Duca era la Viena, cumpărând un loc de moară la 17 septembrie 1683⁹⁹. Ne surprinde faptul că în acest act de vânzare Murguleț este menționat ca logofăt al doilea. La 30 noiembrie îl întâlnim pe Murguleț în slujba pretendentului la tronul Moldovei, Ștefan Petriceicu, care scria logofătului ca „din vitele de zlot de la Bacău să dai doi boi lui Grigoraș Moțoc, pan de Botoșani și acolo îi va da în sama domniei mele”¹⁰⁰. Aceasta este de altfel ultima mențiune documentară a lui Neculai Murguleț, care a sfârșit în Polonia la o dată neștiută¹⁰¹. Dintr-o scurtă însemnare ce poartă data 18 aprilie 1683, aflăm că Neculai avea și o slugă în slujba sa, un anume Stratul, care a dat patruzeci și doi de galbeni și paisprezece potronici balgibașii de Bacău¹⁰².

Logofăt al treilea. În actele din vremea lui Gheorghe Duca găsim și un Gheorghe (sau Gheorghită) al treilea logofăt. În domnia lui Antonie Ruset, la 29 mai 1678, găsim tot un Gheorghe al treilea logofăt, care, cel mai probabil, este personajul nostru¹⁰³, care a ocupat dregătoria aceasta pe toată durata domniei lui Duca. Este menționat pentru prima dată ca al treilea logofăt la 21 februarie 1679, numărându-se printre boierii care dădeau mărturie lui Gheorghe Duca¹⁰⁴. După această dată, un an de zile al treilea logofăt nu mai este menționat în niciunul din documentele păstrate. La 15 martie 1680 se număra printre semnatarii zapisului prin care Ionașco dăruia lui Neculai Racoviță logofăt, partea lui din Șurinești¹⁰⁵, fiind menționat în acest an ca

⁹⁵ *Ibidem*, p. 272 (268).

⁹⁶ Const. A. Stoide, *Contribuții la cunoașterea relațiilor moldo-poloneze din anii 1683-1684*, în *AIPIA*, XIII (1976), p. 82.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 82-83.

⁹⁹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 261 (257); N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, București, 1903, p. 71, nr. V.

¹⁰⁰ BAR, Documente istorice, XLV/56; Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, vol. III, p. 264 (260).

¹⁰¹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 272 (268).

¹⁰² *Ibidem*, p. 263 (259).

¹⁰³ CDM, vol. IV, p. 82, nr. 277.

¹⁰⁴ *Documente Iași*, vol. II, p. 448-449, nr. 500.

¹⁰⁵ ASI, Documente, 703/10; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VIII, p. 124-125.

martor al doamnei Anastasia¹⁰⁶, al unor boieri și mănăstiri¹⁰⁷ sau în diverse alte învoieli¹⁰⁸.

La începutul anului următor soția logofătului avea să se bucure de bunăvoința domnului. La 2 ianuarie 1681, Gheorghe Duca judeca pricina dintre Zamfira, soția „credincios boiarinului nostru” Gheorghe al treilea logofăt și Ion Isar, cumnat și vistiernic, având ea bărbat dintâi pe Vasile Isar, fratele lui Ion. Atât Zamfira, cât și Ion Isar scosese „cărți” de afurisanie, prima de la Dositei al Ierusalimului, cel de-al doilea de la patriarhul de Țarigrad, însă Duca văzând „acel adevărat și drept județ și cartea sfinției sale (Dositei, n.n.) [...] și cu legătură mare” a dat rămas pe Ion Isar și pe frații săi, și a hotărât să întoarcă averea Zamfirei¹⁰⁹. Gheorghe este pomenit pentru ultima dată ca logofăt al treilea la 22 septembrie 1683, în calitate de martor¹¹⁰, însă Nicolae Costin îl amintește printre boierii care l-au părăsit pe Gheorghe Duca în Transilvania, când ce se întorcea de la Viena¹¹¹. Întrucât e singura mențiune din acest ultim an, credem că învoiala la care era martor al treilea logofăt a avut loc cu ceva timp înainte, iar documentul a fost întocmit la data menționată, pe când micul dregător se afla lângă Gheorghe Duca la Viena. După acest moment i se pierde urma și nu mai știm care a fost soarta sa.

Observăm, așadar, că dintre logofeții mari sau mici ai lui Duca vodă numai Miron Costin s-a dovedit a fi credincios domnului, rămânând lângă el până la final, fiind călăuzit, poate, de gândul înlăturării suzeranității otomane, ca unul care era capul partidei filopolone. Unii din slujitori care s-au perindat prin cancelaria țării au fost înlocuiți de vodă, în timp ce alții fie au fugit în Polonia, fie au rămas în preajma domnului până la sfârșitul domniei, iar când au simțit că Gheorghe Duca pierde puterea l-au părăsit fără nici o ezitare.

The Chancellery of Moldavia in the third reign of Gheorghe Duca (1678-1683)

Abstract

In this study we follow the activity carried out by the country's chancellery during the third reign of Gheorghe Duca in Moldavia (1678-1683). I focused my attention on the two great logothetes who led this institution in these years, namely Nicolae Racoviță and Miron Costin, but I also considered the second and third logothete, such as Vasile Gheuca, Gavril Neaniul or Neculai Murgulet. For each of these, we followed the "career" prior to Duca's return to Moldova, why the old logothetes were replaced by new ones, what were the

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 281-283 (3 iulie 1680); BAR, Documente istorice, CLXXXI/135; „Creșterea colecțiilor”, nr. XXXI-XLIII, 1920-1932, p. 44 (6 iulie 1680).

¹⁰⁷ BAR, Documente istorice, CLXXV/42; CDM, vol. IV, p. 128, nr. 507 (23 iulie 1680).

¹⁰⁸ *Documente Iași*, vol. II, p. 478, nr. 536 (5 august 1680); ASI, Manuscrise, nr. 628, f. 509v-510 (1680 f. l. z.); MEF, vol. VI, p. 126-129, nr. 39 (12 decembrie 1680).

¹⁰⁹ BAR, Documente istorice, XIV/61.

¹¹⁰ ASI, Manuscrise, nr. 572, f. 139; CDM, vol. IV, p. 188, nr. 802.

¹¹¹ Nicolae Costin, *op. cit.*, 1872, p. 28.

relations between the prince and the boyars and so on. I was also interested in whether these boyars or their families enjoyed the benefits of the office, and the jobs they held during this time. It is known that the relations between the prince and the country's elite were not the best, with the boyars pursuing the overthrow of the Duca, attempting a resumption of the revolt from the second reign. Even if they failed to implement the plan, they did not give up the idea, some fled to Poland, when the prince was out of the country (Neculai Murgulet), others ended up beheaded (like Vasile Gheuca), and others waited until 1683, when they left the prince and joined the Polish troops (Neculai Racoviță), thus succeeding in removing Gheorghe Duca from the Moldavian throne. Only Miron Costin proved loyal to the prince until the end.

Keywords: Moldavia; Gheorghe Duca; Chancellery; Poland; boyars.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București
CTh	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
Cv.L	= Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istoric Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i>
DIRRI	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclaus.de/)
EDR	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= <i>Epigraphica Anatolica</i> , Münster
ER Asturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
HEp	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„Hierasus”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= <i>Heraldica Moldaviae</i> , Chișinău
HU	= <i>Historia Urbana</i> , Sibiu
HUI	= <i>Historia Universitatis Iassensis</i> , Iași
IDR	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , București-Paris
IDRE	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
IGLR	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
IILPecs	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
ILAlg	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
ILB	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
ILD	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
ILN	= <i>Inscriptions latines de Novae</i> , Poznań
ILLPRON	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
ILS	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
IMS	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
JL	= <i>Junimea literară</i>
JRS	= <i>The Journal of Roman studies</i> , London
LR	= <i>Limba română</i>
MA	= <i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra Neamț
MCA	= <i>Materiale și cercetări arheologice</i>
MEF	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma

MGH	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
MI	= Magazin istoric, București
MIM	= Materiale de istorie și muzeografie
MM	= Mitropolia Moldovei
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
MN	= Muzeul Național, București
MO	= Mitropolia Olteniei
MOF	= Monitorul Oficial al României
Navarro	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
NBA	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
NDPAC	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
NEH	= Nouvelles études d'histoire
OI	= Opțiuni istoriografice, Iași
OPEL	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
PG	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
PIR	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
PLRE	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
RA	= Revista arhivelor
RBAR	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
RC	= Revista catolică
RdI	= Revista de istorie
REByz	= Revue des Études Byzantines
RER	= Revue des études roumaines
RESEE	= Revue des études Sud-Est européennes
RHP	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
RHSEE	= Revue historique de Sud-Est européen
RI	= Revista istorică (ambele serii)
RIAF	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIB	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
RIM	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
RIR	= Revista istorică română, București
RIS	= Revista de istorie socială, Iași
RITL	= Revista de istorie și teorie literară
RIU	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RJMH	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
RM	= Revista muzeelor
RMD	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
RMM	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
RMM-MIA	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
RMR	= Revista Medicală Română
RRH	= Revue roumaine d'histoire
RRHA	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
RRHA-BA	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
RSIAB	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
Rsl	= Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde